

Hinschaun!
Poglejmo.

arbeit

1938-1945

→ RAZSTAVA | maj – december 2025

→ Avstrijska zveza sindikatov/Izobraževalni forum
Delavske zbornice (ÖGB/AK Bildungsforum)

→ CELOVEC/KLAGENFURT

↳ VODILO

© AK Kärnten/Jost & Bayer

80 let po koncu druge svetovne vojne Delavska zbornica Koroške/Arbeiterkammer Kärnten vidi kot svojo nalogo, da se spopade z globokimi spremembami in instrumentalizacijo dela v času nacizma. Razstava „delo 1938-1945“ prispeva k zgodovinskemu spominu, saj prikazuje kako globoko je režim posegel v delovna razmerja in kakšne posledice je to imelo za delavce.

Za nacionalsocialistke in nacionalsocialiste delo ni bilo le gospodarski dejavnik, temveč tudi sredstvo za doseganje ideoloških ciljev. Medtem ko je bilo vsakdanje življenje številnih delavk in delavcev zaznamovano s propagando in nadzorom, so bili prisilne delavke in prisilni delavci izkoriščani v nečloveških razmerah. Poleg tega je nacistični režim spreobrnil v nasprotje dejanske cilje neodvisnega in samoupravnega zastopanja interesov delavk in delavcev.

Pravice, ki jih imajo dandanes delavke in delavci, niso samoumevne. So rezultat vodenih procesov razpravljanja in konstruktivnih pogajanj. S to razstavo želi Delavska zbornica Koroške spodbuditi ljudi, da se spopadejo s preteklostjo, in pojasniti, kako pomembno je varovati in razvijati demokracijo ter dosežke socialne države.

Günther Goach, predsednik
Delavska zbornica Koroške / AK Kärnten

↳ KOLOFON

Koordinacija: mag. Anna Enderle, AK Kärnten, Oddelek za izobraževanje, mladino in kulturo, Referat za zgodovino, družbo in politično izobraževanje

Kustosinja: mag. Anna Enderle

Kustos: dr. Alexander Verdnik, zgodovinar in učitelj zgodovine in političnega izobraževanja

Digitalne rešitve: Thomas Weiher, mag. znanosti, AK Kärnten, Oddelek za izobraževanje, mladino in kulturo

Znanstvena podpora: univ.-prof. dr. Dieter Pohl, Univerza v Celovcu/Universität Klagenfurt, Inštitut za zgodovino

Prevod: mag. Marina Einspieler-Siegert, Prevajalska pisarna Einspieler

Lektorat: dr. Gerhard Katschnig

Vizualna zamisel in koncept, oblikovanje razstave in celotna produkcija:

Agencija ilab crossmedia, www.ilab.at

Medijski lastnik: Zbornica za delavce in zaposlene/Kammer für Arbeiter und Angestellte Kolodvorski trg/Bahnhofplatz 3, 9021 Celovec ob Vrbskem jezeru/Klagenfurt am Wörthersee

Skupna odgovornost: mag. Daniel Weidlitsch, AK Kärnten, Oddelek za izobraževanje, mladino in kulturo

Oblikovanje in tisk: ilab crossmedia, www.ilab.at

Celovec ob Vrbskem jezeru/Klagenfurt am Wörthersee, maja 2025

ŽIVLJENJE DELAVK in DELAVCEV

→ Nadzor, izkoriščanje in propaganda

Nacionalsocialistični režim je preoblikoval delovna razmerja v skladu s „firerjevim načelom“. Podlaga za to je bil „Zakon o redu nacionalnega dela z dne 20. januarja 1934“, ki je kot edine nosilce odločanja določil upravitelje podjetij. Možnosti in pravice zaposlenih do soodločanja so bile močno omejene. Kdor je veljal za „nezanesljivega“, je moral računati s tem, da bo kaznovan ali z začetkom vojne poslan v delovno vzgojno taborišče.

Tako imenovana „podjetniška skupnost“ naj bi na novo vzpostavila odnose med delodajalkami/delodajalci in delavkami/delavci – v resnici pa je le okrepila „vodje podjetij“. Življenje znotraj podjetja je vodila in nadzorovala Nemška delovna fronta/Deutsche Arbeitsfront (DAF). Vendar je nacistični režim posegal tudi izven delovnega vsakdanja: delna organizacija Nemške delovne fronte DAF – „Moč skozi veselje“/Kraft durch Freude (KdF) – je v interesu režima usmerjala prostočasne

ARBEIT
TERLE
BEN

Nacistični propagandni plakati naj bi krepili vezi med vojaki ter delavkami in delavci na „domači fronti“.

Od leta 1943 so otroke evakuirali iz mest, ki so bili ogroženi zaradi bombnih napadov, preobrat v zasebnem življenju mnogih ljudi.

V okviru podjetniških apelov se je premaknila v ospredje „podjetniška skupnost“, ki je bila oblikovana po vzoru „frontne skupnosti“.

dejavnosti ljudi. Cilj je bil popolno zajehtje in mobilizacija delovne sile tako znotraj kot tudi izven podjetij.

Razmere so se z vojno zaostrele: delovni čas – zlasti v oborožitveni industriji – se je podaljšal, vse bolj pa so se poslabšale razmere na področju oskrbe. To je veljalo tudi za „nemške“ delavke in delavce. Prisilne delavke in delavce, ki po nacistični ideologiji niso bili del „nacionalne skupnosti“, so v nečloveških razmerah izkoriščali v tovarnah, v kmetijstvu in v okviru infrastrukturnih projektov. Za njihov vsakdan so bili značilni nadzor, diskriminacija in prisila.

PRISILNO DELO

→ Sistem iz nasilja in odvzema pravic

Sistem prisilnega dela je bil osrednji element nacionalsocialistične vladavine. Že pred drugo svetovno vojno so bili Judje in druge skupine, ki so bile označene kot „tujci skupnosti“, prisiljeni delati. Po anšlusu leta 1938 so nacionalsocialisti ta sistem razširili na Avstrijo. Poleg Judov so bili prisiljeni delati tudi Romi in Rominje, Sinti in Sintinje, zaporniki in zapornice v koncentracijskih taboriščih ter civilne delavne sile iz zasedenih ozemelj.

Zavezniki so ocenili, da je bilo januarja 1945 približno 1,4 milijona prisilnih delavk in delavcev ter vojnih ujetnic in ujetnikov v Avstriji – od

ZWAN
GSAR
BEIT

Gerd Rühle, Das Dritte Reich, Das vierte Jahr 1936, Berlin 1937, 462

Zlasti „prisilne delavke in delavci“ so bili izpostavljeni katastrofalnim delovnim in življenjskim razmeram v taboriščih.

→ tega približno 60.000 prisilnih delavk in delavcev na Koroškem. Mnogi od njih so bili zaposleni v industriji, v kmetijstvu in v gradbeništvu. Njihovo vsakdanje življenje je bilo zaznamovano s težkim fizičnim delom, zatiranjem in strogimi predpisi. Zlasti „delavki in delavci tuje narodnosti“ so veljali za pripadnike in pripadnice „sovražnega naroda“ in so bili izpostavljeni masivni diskriminaciji. Nositi so morali posebne označbe, komaj so se smeli prosto gibati in niso imeli socialnih pravic.

Prisilno delo so uporabljali v skoraj vseh gospodarskih panogah – od kmetijstva in orožarske industrije do velikih infrastrukturnih projektov. Primer tega je taborišče Wunderstätten-Lavamünd, ki so ga uporabljali pri gradnji elektrarn ob Dravi. Vojni ujetniki in prisilni delavci so tu delali v nečloveških razmerah. Zlasti z judovskimi zaporniki so ravnali brutalno, ti so morali opravljati najtežje fizično delo. Številni med njimi niso preživeli prisilnega dela.

Gerd Rühle, Das Dritte Reich, Das vierte Jahr 1936, Berlin 1937, 462

Stroga pravila in represalije so zaznamovali vsakdanje življenje v taboriščih prisilnih delavk in delavcev.

ÖNB Wien/S 205/25

Med gradnjo elektrarne v Žvabeku/Schwabegg in Labodu/Lavamünd so morali dunajski Judje opravljati prisilno delo pod najbolj odvratnimi pogoji.

RAZBITI INTERESI

Zastopstvo delojemalcev in delojemalk v nacionalsocializmu

Ko so na oblast prišli nacionalsocialisti, so razbili vsa neodvisna predstavništva delojemalcev in delojemalk. Svobodni sindikati so bili prepovedani že v času avstrofašističnega režima (1934-1938), delavskim zbornicam pa je bila odvzeta samouprava. Po „anšlusu“ leta 1938 so bile dokončno razpuščene, njihovo premoženje je bilo zaplenjeno in preneseno na Nemško delovno fronto/Deutsche Arbeitsfront (DAF).

Na Koroškem so nekdanjo stavbo Delavske zbornice in sindikatov na Kolodvorski ulici/ Bahnhofstraße preuredili v sedež Nemške delovne fronte DAF. Od tu je nadzorovala vse ukrepe in propagandne aktivnosti. Pravno gledano je bilo članstvo v nacistični množični organizaciji sicer prostovoljno, vendar je moral

ARBEI
TE
RVE
RTRET
UNG?

Archiv der AK Kärnten

Poslopje Delavske zbornice na Kolodvorski ulici/ Bahnhofstraße, ki so ga popolnoma uničili bombni napadi.

Archiv der AK Kärnten

Obnova uničenega poslopja je bila znak za simbolično ožvitev delovnega gibanja po drugi svetovni vojni.

vsak, ki se ji ni hotel včlaniti, pričakovati represalije – vključno z izgubo delovnega mesta.

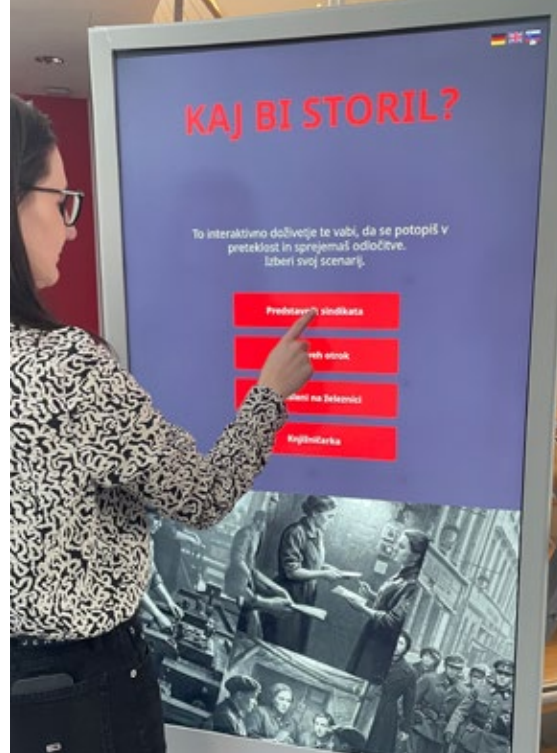
Z začetkom vojne se je nadzor nad delovno silo še okrepil. Nemška delovna fronta DAF je sodelovala pri organizaciji prisilnega dela in je služila mobilizaciji celotne družbe za vključitev v vojno. Šele s koncem nacističnega režima leta 1945 so se delavske zbornice in sindikati lahko ponovno začeli vzpostavljati: 22. julija 1945 je zasedala prva nacionalna konferenca Avstrijske zveze sindikatov/Österreichischer Gewerkschaftsbund (ÖGB) na Koroškem, leta 1946 pa je Koroška delavska zbornica AK ponovno začela svojo dejavnost kot demokratično predstavništvo za zastopanje interesov delavcev. Z ponovno izgradnjo porušene stavbe delavske zbornice AK na Kolodvorski ulici/ Bahnhofstraße je bilo postavljeno simbolično znamenje za nov začetek.

Ö RAZSTAVI

Delo je pomenilo v nacionalsocializmu mnogo več kot le ekonomska potreba – postalo je sredstvo nadzora, izključevanja in discipliniranja. Nacistični režim je delo propagiral kot dolžnost do „narodne skupnosti“ in ga uporabljal kot orodje ideološke „vzgoje“. Delovna disciplina je veljala za politično zahtevo, sledilo je vključevanje podjetij in organizacij v sistem vladavine. Vsakdo, ki ni ustrežal predstavam nacionalsocialistov, je bil ob vse pravice, izločen ali vključen v prisilno delo.

Razstava „delo 1938-1945“ ponazarja, kako globoko je režim posegal v delovne razmere in kakšne posledice je to imelo za ljudi. Tudi na Koroškem se je svet dela temeljito spremenil: obstoječe strukture so se preoblikovale, uvedeni so bili novi prisilni ukrepi, delovna sila pa je bila sistematično ocenjena in usmerjena po ideoloških merilih. Razen tega so nacionalsocialisti številne ljudi iz okupiranih področij zaposlili kot prisilne delavke in delavce v industriji in kmetijstvu.

Razstava s šestimi težišči osvetljuje delovanje nacionalsocialističnega delovne politike in njegov učinek na ljudi. Vabi k razpravljanju o tej tematiki in k razmisleku o pomenu, ki ga ima lahko delo v političnih sistemih. Digitalni elementi spodbujajo obiskovalce in obiskovalke k osebni razmisleku in nudijo pregled krajev spominjanja na Koroškem, ki so povezani s splošno tematiko razstave.

RAZSTAVA maj – december 2025

Avstrijska zveza sindikatov/Izobraževalni forum
 Delavske zbornice (ÖGB/AK Bildungsforum)
 Vhod Kolodvorska ulica/Bahnhofstraße 44
 9020 Celovec ob Vrbskem jezeru/Klagenfurt am
 Wörthersee

Odpiralni čas: od pon. do pet. od 9. do 16. ure

Vstop prost

Vodstva in delavnice, rezervacije pod:
ak-akademie.at/lehreundschule

Druge informacije:
 050 477-2304 | bildung@akktn.at

